

Pregledni znanstveni članek Review scientific paper (1.02)
Besedilo prejeto Received: 26. 8. 2022; Sprejeto Accepted: 19. 11. 2022
UDK UDC: 272/273(73)"1784/1914"
DOI: 10.34291/Edinost/77/02/Herle
© 2022 Herle & Klemenčič CC BY 4.0

Dominik Janez Herle in Matjaž Klemenčič

Umeščanje Katoliške cerkve v ameriško družbo od ustanovitve apostolske prefekture Baltimore leta 1784 do prve svetovne vojne¹

*Relation of the American Catholic Church
to the Institutions of American Society from
the Establishment of the Apostolic Prefecture
of Baltimore in 1784 to the First World War*

Izveček: V prispevku se avtorja ukvarjata z umeščanjem Katoliške cerkve v ameriško družbo od ustanovitve apostolske prefekture Baltimore leta 1784 do prve svetovne vojne. Avtorja začneta prispevek s citatom dolgoletnega direktorja Immigration History Research Centra Univerze v Minnesoti Rudolpha Veccolija, ki je zapisal, da je zgodovina Katoliške cerkve v ZDA pravzaprav zgodovina odnosa Katoliške cerkve do priseljskih skupnosti. Avtorja ugotavljata tudi, da je bil prispevek slovenskega duhovništva k razvoju struktur Katoliške cerkve v ZDA relativno velik, še zlasti na področju michiganskega gornjega polotoka in severne Minnesote. Prispevek obravnava pomembne problematike: ustanavljanje institucij Katoliške cerkve po ameriški revoluciji in njeno umeščanje v ameriško družbo do prve svetovne vojne; odnos katoliške hierarhije v ZDA in rimske kurije do amerikanizacije priseljencev in/ali ohranjanja njihovih etničnih identitet; razvoj katoliškega šolstva in odnosa Katoliške cerkve v ZDA do javnega šolstva; gibanje za amerikanizacijo Katoliške cerkve; odnos do vprašanja suženjstva ter odnosa do afroameriške skupnosti po ukinitvi suženjstva ter vprašanje odnosa Katoliške cerkve do ravnanja ameriške države s staroselci.

Ključne besede: Katoliška cerkev, priseljenci, katoliško šolstvo, afriški Američani, suženjstvo, severnoameriški Indijanci, ZDA

Abstract: *The article deals with the positioning of the Catholic Church in American society from the founding of the Apostolic Prefecture of Baltimore in 1784 to the First World War. The paper begins with a quote from Rudolph Veccoli, the longtime director of the Immigration History Research Center at the University of Minnesota, who wrote that the history of the Catholic Church in the United States is actually the history of the Catholic Church's relationship to immigrant communities. The authors also note that the contribution of the Slovenian*

---

1 Prispevek je nastal v okviru programa P5-0081 in projekta J5-3117.

higher clergy to the development of the structures of the Catholic Church in the USA was significant, especially in the area of Michigan's Upper Peninsula and Northern Minnesota, Iron Range. The contribution describes some of the important issues, i.e. the establishment of the institutions of the Catholic Church after the American Revolution and its placement in American society until the First World War; the attitude of the Catholic hierarchy in the USA and the role of the Roman Curia towards the Americanization of immigrants and/or the preservation of their ethnic identities; the development of Catholic education and the attitude of the Catholic Church in the USA towards the institutions of public education; the movement to Americanize the Catholic Church; its attitude to the issue of slavery and its attitude to the African-American community after the abolition of slavery, as well as the question of the attitude of the Catholic Church to the treatment of the Native Americans by the USA till the end of the 1st World War.

Keywords: *Catholic Church, immigrants, Catholic education, African Americans, slavery, North American Indians, USA*

Uvod

Pokojni prof. Rudolph J. Vecoli, dolgoletni direktor Immigration History Research Centra na univerzi v Minnesoti, je v reviji *Journal of Social History* daljnega leta 1966 zapisal, da je osrednja značilnost ameriške katoliške zgodovine medsebojni vpliv priseljencev in Katoliške cerkve. Zapisal je:

Trenja in prilagajanja različnih katoliških tradicij, konflikti med ameriško in tujo duhovščino, kontroverze o vlogi Cerkve pri amerikanizaciji, institucionalizirani odzivi Cerkve na potrebe revnih in izkoriščanih ter spori med katoličani in protestanti za zvestobo otrok priseljencev – to so fenomeni, ki izražajo etnično raznolikost in so bili temeljni pri oblikovanju ameriškega katolicizma. (279)

Članek se posveča zgodovini odnosov med Katoliško cerkvijo in ZDA ter zgodovini Katoliške cerkve na ozemlju današnjih ZDA v obdobju od nastanka apostolske prefektore Baltimore leta 1784 do prve svetovne vojne. Katolištvo je sicer na redko poseljenem območju zunaj območja tedanjih angleških kolonij, ki so po revoluciji tvorile prvotne ZDA, cvetelo, vendar pa je po odkupu Louisiane 1803 in sporazumu iz Gaudalupe Hidalga 1848 (Burgan 2002; Reeves 1905, 309–324) prišlo do večjega doseljavanja protestantskega prebivalstva na to območje. Od srede petdesetih let 19. stoletja pa je prišlo tako na območja prvotnih trinajstih angleških kolonij, to je na skrajni vzhod današnjih ZDA, kakor tudi na območja srednjega zahoda ZDA pa tudi Kalifornije veliko katolikov iz srednje, vzhodne in jugovzhodne Evrope. (Gillis 2020, 67)

Velik je bil tudi prispevek posameznikov iz vrst slovenskih izseljencev k razvoju struktur Katoliške cerkve, še zlasti v Minnesoti in Michiganu. Friderik Irenej Baraga je imel vodilno vlogo med katoliškimi misijonarji na gornjem michiganskem polotoku pa tudi širše. Bil je imenovan za teritorialnega škofa škofije s sedežem v Sault St. Marie. Skrb za Indijance so mu zaupali sosednji škofje, ki niso bili večji njihovih jezikov in običajev. Škof je bil v obdobju od leta 1853 do leta 1868. (Marković 2019, 183–216) Njegova naslednika sta prav tako bila slovenska Američana Ignacij Mrak (1869–1879) in Janez Vertin (1879–1899) (Herle 2020, 162–200). Omembe vredna sta tudi škof Jakob Trobec, ki je leta 1897 postal škof v St. Cloudu v Minnesoti, umrl pa je v Brockwayu v Minnesoti leta 1921, in Janez Stariha, ki je leta 1902 postal škof v Leadu v Južni Dakoti ter se upokojil leta 1909. (Klemenčič in Šeruga 2019, 186) Ta dva škofa je papežu predlagal v imenovanje nadškof John Ireland, ki je zelo cenil slovenske duhovnike, saj so lahko pridigali v nemščini, čeprav niso bili Nemci, in so kot taki lahko pomagali pri amerikanizaciji Katoliške cerkve na področju nadškofije v St. Paulu. (O'Connell 2009, 305.348–349) V Minnesoti sta bila v obravnavanem obdobju poleg omenjenih pomembna tudi Franc Pirc in monsinjor Jožef Francišek Buh. Pirc je imel pomembno vlogo pri poučevanju sadjarstva in tudi sicer poljedelstva pri Indijancih v severni Minnesoti. (Furlan 1952) Buh pa je sodeloval pri oblikovanju škofije Duluth. V zadnjih letih svojega življenja, po smrti škofa McGolricka januarja 1918 pa do prihoda škofa McNicolasa novembra 1918, je bil Buh tudi administrator škofije Duluth. (Klemenčič 2017, 687–704)

Članek obravnava vprašanja, ki so relevantna za odnose Katoliške cerkve v ZDA do ameriške države v danem obdobju: oblikovanje struktur ameriške Katoliške cerkve v času ameriške revolucije, katoliško šolstvo v ZDA, amerikanizacija Katoliške cerkve v ZDA in sprejemanje katolikov v ameriški družbi, odnos ameriške Katoliške cerkve do suženjstva in po osvoboditvi do diskriminacije afriških Američanov vse do prve svetovne vojne ter odnos ameriške Katoliške cerkve do ameriških staroselcev.

Ob koncu 18. stoletja je bilo število katoliških cerkva in katoličanov na območju današnjih ZDA relativno majhno. Za začetek drugega obdobja so značilni ustanovitev baltimorske nadškofije, dominantnost irskih Američanov, ustanavljanje župnijskih šol, debata o suženjstvu, vpliv afriških Američanov v Katoliški cerkvi, sklepi plenarnega zbora iz Baltimora,

vpliv Katoliške cerkve na delavsko gibanje, antikatalištvo ter kontroverze v zvezi z vprašanji o amerikanizaciji Katoliške cerkve in priseljenih katoličanov.

Začetki katolištva in institucionalne Katoliške cerkve na področju današnjih ZDA segajo v obdobje pred ameriško revolucijo, ko so ozemlja na področju tedanjih angleških kolonij v prvi vrsti naseljevali protestanti iz Velike Britanije, velik del ostalih ozemelj je bil v posesti Francije, Španije in Mehike. Na ta področja se je naselilo manjše število katoličanov. Po nakupu Louisiane leta 1803 in pogodbe iz Guadalupe Hidalga so se ta ozemlja odprla predvsem za naselitev protestantov iz zahodne Evrope in Velike Britanije, kar je pomenilo, da so katoličani postali manjšina na tem področju. (Taylor 2001, 364–477) Število katoličanov na področju zahodno od Misisipija pa tudi na območju med Apalači in Misisipijem je že od začetka 19. stoletja hitro raslo zaradi priseljevanja iz Evrope (sprva iz Nemčije in Irske, v letih 1890–1914 pa zlasti Italijanov, Poljakov in pripadnikov drugih evropskih narodov, zlasti iz vzhodne, srednje in jugovzhodne Evrope, med njimi tudi Slovencev). V 19. stoletju je Katoliška cerkev vzpostavila razvit sistem škofij in župnij. Vsaka škofija je vzpostavila mrežo župnij, šol, bolnišnic, sirotišnic in drugih dobrotelčnih ustanov. Večina duhovnikov je prišla iz Francije in Irske. Že do leta 1900 so katoliška semenišča v ZDA vzgojila zadostno število duhovnikov za potrebe ameriških župnij. Tudi po tem letu se je priseljevanje duhovnikov oziroma študentov teologije določenih etničnih skupnosti nadaljevalo, tako da so lahko služili na etničnih župnijah določenim etničnim skupnostim. Mnoga dekleta so postala redovnice, običajno so delale kot učiteljice in medicinske sestre. Vse do leta 1908 je rimska kurija ZDA obravnavala kot misijonsko področje, za katero je bila zadolžena Kongregacija za širjenje vere. (Guilday 1921, 478–494)

V obravnavanem obdobju so bili katoličani v ZDA v veliki meri pripadniki delavskega razreda ter kmetje, nato pa je zanje značilen socialni dvig, tako da so začeli opravljati tudi poklice t. i. belih ovratnikov. S tem je povezana tudi njihova preselitev iz mestnih jeder v predmestja. (Gillis 2020, 14–40)

1 Katoliška cerkev v obdobju ameriške revolucije 1776–1783

V obdobju ameriške revolucije je v tedanjih angleških kolonijah živel 24.000 katoličanov, kar je predstavljalo slab odstotek od 2,5 milijona belcev. (Middleton 2002, 225) Eden od podpisnikov *Deklaracije o neodvisnosti* Charles Carroll (1737–1832), lastnik šestdeset tisoč hektarjev zemlje, je bil katoličan in eden najbogatejših ljudi v kolonijah. Katolicizem je bil sestavni del njegovih stremeljenj, bil pa je tudi predan ameriškemu republikanizmu. (Birzer 2010, 23)

Pred ameriško revolucijo leta 1776 so bili katoličani v tedanjih angleških kolonijah v Ameriki pod jurisdikcijo škofa apostolskega vikariata londonskega okrožja v Angliji, ki je bil eden od štirih apostolskih vikariatov, med katere so bili od leta 1688 razdeljeni katoličani v Angliji in Walesu. Katoliški duhovniki v Marylandu so 6. novembra 1783 poslali Svetemu sedežu peticijo za dovoljenje katoliškim misijonarjem v Združenih državah, da imenujejo nadrejenega, ki bi imel določena škofovska pooblastila. Papež Pij VI. je 6. junija 1784 po posredovanju ameriškega poslanika v Franciji Benjamina Franklina potrdil Johna Carrola za predstojnika misijonov v Združenih državah Amerike. Tako je imel pravico podeliti zakrament birme. Še pred imenovanjem za škofa je John Carroll podprl republikansko obliko vladavine v ZDA. Na ta način je bila vzpostavljena katoliška hierarhija v ZDA. Papež je nato 26. novembra 1784 ustanovil apostolsko prefekturo v ZDA. V Marylandu je takrat živel največ katolikov v ZDA, in tako je papež 6. novembra 1789 povzdignil apostolsko prefekturo v škofijo Baltimore. Ta škofija je bila prva na področju prvotnih 13 držav ZDA. (Shea 1888, 250–255)

John Carroll, ki so ga predlagali ameriški katoliški duhovniki, je tako postal prvi v Ameriki rojeni poglavar Katoliške cerkve v ZDA. Pri tem papeža ni motilo dejstvo, da je bil John Carroll jezuit. Potem ko je bila razglašena ameriška neodvisnost, je Carroll leta 1789 ustanovil šolo, za katero je upal, da bo vzgajala kandidate za duhovniški poklic. Carroll je ustanovil Georgetown Academy, predhodnico današnje univerze Georgetown v Washingtonu, D. C., ki je začela delovati 22. novembra 1791 na bregovih reke Potomac. Istočasno je ustanovil tudi semenišče sv. Marije v Baltimoru, ki so ga vodili duhovniki iz reda sulpicijancev. Na ta način so katoličani v ZDA dobili možnost izobraževanja lastne duhovščine in so bili tako manj

odvisni od duhovnikov, ki so bili šolani v tujini. Istočasno je tudi od tistih, ki so prišli iz Evrope, zahteval, da so obveščeni o ameriških običajih in v svoji filozofiji pripravljani na Cerkev, ki je neodvisna od države in predstavlja novo vseameriško Cerkev v ZDA. Šlo je za Cerkev, ki je nastala v versko pluralnem okolju in se je razlikovala od evropskih, kjer sta bili Cerkev in država tesno povezani. Zanimivo je, da so duhovniki po Gillisu že takrat darovali svete maše v angleščini, vendar pa se tak način bogoslužja ni obnesel in je bil v uporabi le nekaj let. (Gillis 2020, 64) Na ta način so se razlikovali od evropskih katolikov, ki so takrat darovali maše samo v latinščini. Pomembno je bilo tudi dejstvo, da so župljani financirali župnije; hkrati pa so dobili tudi pravico, da so nadzorovali finančno poslovanje župnije. (Gillis 2020, 64) Zgodovinar Jay Dolan je tako zapisal: »Do leta 1790 je prišlo do nastanka enkratne vizije [Katoliške] cerkve v Združenih državah. Republikanska percepcija je predvidevala nacionalno ameriško Cerkev, ki naj bi bila neodvisna od vseh tujih jurisdikcij in bi podpirala pluralizem in toleranco v religiji, Cerkev, v kateri bi religija temeljila na povezanosti in bi bila običajna liturgija norma, in končno Cerkev, v kateri bi demokratični duh dovolil vladanje lokalnim skupnostim.« (Gillis 2020, 64; Dolan 1985, 111) Carroll je 29. marca 1800 posvetil Williama Matthewsua za prvega katoliškega duhovnika, rojenega v britanski Ameriki, posvečenega v Ameriki (Durkin 1963).

2 Pregled splošne zgodovine Katoliške cerkve v ZDA v obdobju 19. stoletja

Število katolikov v Združenih državah Amerike se je od leta 1790, ko jih je bilo 35.000, leta 1820 povečalo na 195.000 in nato naraslo na približno 1,6 milijona leta 1850, ko so katoličani postali največja verska skupnost. Med letoma 1860 in 1890 se je število katoličanov v Združenih državah Amerike potrojilo zaradi priseljevanja in visoke rodnosti. Tako je na prelomu iz 19. v 20. stoletje živelo v Združenih državah Amerike 12 milijonov katoličanov. V prvi polovici 19. stoletja se je večina katoliških priseljencev iz Evrope priselila iz Irske in Nemčije. Število katoličanov v ZDA se je povečalo tudi zaradi že omenjenega povečanja ZDA na podlagi nakupa Louisiane in pogodbe iz Gaudalupe Hidalga. Sredi 19. stoletja se jih je precej priselilo tudi iz francoske Kanade in se naselilo v Novi Angliji. Od osemdesetih let 19. stoletja do prve svetovne vojne se je v ZDA priselilo

veliko katoličanov iz Italije, Poljske in vzhodne, srednje in jugovzhodne Evrope, med njimi tudi Slovencev. (Abramson 1973) Po letu 1911 je priselo še večje število Mehičanov, ki so se naselili na jugozahodu. Mnogi katoličani so po preselitvi prestopili v protestantsko skupnost. V obdobju od leta 1813 do 1893 pa je prestopilo v katolištvo okoli 700.000 protestantov. (Franchot 1994, XX) Po podatkih evropskega katoliškega kongresa v Liègeu v Belgiji leta 1890 naj bi se v ZDA do takrat priselilo 25 milijonov katoličanov, vendar pa je leta 1890 v ZDA živelo le 5 milijonov katoličanov. Tako naj bi po mnenju poročevalca na tem kongresu prestopilo v protestantsko skupnost okoli 20 milijonov katoličanov. (Meng 1946, 402) Resnica je sicer nekje vmes.

Problem odpada od vere med katoliškimi priseljenci v ZDA je postajal vse bolj pereč. Tako je hierarhija Katoliške cerkve 9. in 10. decembra 1890 organizirala v Luzernu v Švici sestanek katoliškega kongresa, pri čemer pa je šlo bolj za zborovanje evropskih družb sv. Rafaela. Rezultat tega sestanka je bil t. i. luzernski memorandum, ki ga je generalni sekretar nemške Družbe sv. Rafaela Paul Cahensly 16. aprila 1891 predal papežu Leonu XIII. V njem so papežu predlagali ustanovitev etničnih župnij za vsako etnično skupnost v ZDA, pri čemer so postavili še pogoj, da morajo biti njihovi župniki pripadniki iste narodnosti kot župljani, pa tudi verouk mora potekati v jeziku narodnosti. Predlagali so še ustanovitev župnijskih šol za vsako narodnost posebej in garancijo enakih pravic za vse duhovnike, ne glede na njihovo etnično pripadnost. Zavzemali so se tudi za ustanovitev katoliških bratskih podpornih organizacij in zahtevali, da naj bi bili ameriški škofje pripadniki različnih narodnosti. Ob tem so papežu tudi predlagali več spodbud pri pošiljanju misijonskih duhovnikov v ZDA ter ustanovitev podružnic Družbe sv. Rafaela v vseh evropskih državah. V Luzernu so se torej v glavnem zavzemali za izenačitev pravic župnikov etničnih župnij in župnikov teritorialnih župnij. Te zahteve so v devetdesetih letih 19. stoletja sprožile v ZDA veliko razprav, še zlasti dejstvo, da so se evropske Rafaelove družbe s svojimi zahtevami obrnile neposredno na papeža, in ne na ameriške škofe. Da to dejanje ameriškim cerkvenim oblastem ni bilo pogodu, nam kaže trditev kardinala Jamesa Gibbonsa ob umestitvi nadškofa Katzerja v Milwaukeeju, ko je govoril tudi o potrebi, naj »ameriški katoliki upoštevajo dejstvo, da so ameriški državljani in kot taki dolgujejo zvestobo le Ameriki«. V nadaljevanju govora je še omenil, da morajo »katoliki živeti v harmoniji z ameriškimi političnimi institucijami« (Meng 1946, 401–403).

Kardinalu Gibbonsu je za njegov patriotizem čestital tudi predsednik ZDA Benjamin Harrison na srečanju v Cape Mayu v New Jerseyju julija 1892. Sveti sedež na začetku ni sprejel stališča luzernskega memoranduma, je pa upošteval mnenje skupin izven irske etnične skupnosti, da bi morali pridobiti duhovščino in tudi škofe iz drugih, ne le irske skupnosti. Vendarle je trajalo vse do leta 1908, da je bil posvečen prvi poljsko-ameriški katoliški škof. (Fischer 2008, 81–82) Kljub tem ugovorom pa je ravno luzernski memorandum najbolj spodbudil gibanje, katerega rezultat je bila ustanovitev etničnih župnij v ZDA, med njimi tudi številnih slovenskih župnij. (Klemenčič 1995, 134–136)

Na ustanovitev etničnih župnij v ZDA so vplivali tudi sklepi treh sinod, ki so v letih 1852, 1866 in 1884 potekale v mestu Baltimore v Marylandu in za katere je ameriški višji in nižji duhovščini leta 1895 izrekel priznanje tudi papež Leon XIII. (Leon XIII. 1895, 460–467) Najpomembnejša med njimi je bila tretja sinoda leta 1884, na kateri so sprejeli smernice, ki veljajo še danes, in se dogovorili o izdaji t. i. *Baltimorskega katekizma*, ki je postal osnovna knjiga za katoliški verski pouk v ZDA. Na tej sinodi so potrdili zavezanost katoliških Američanov svoji domovini Ameriki. (Gillis 2020, 71) Določili so še, da mora imeti vsaka župnija svojo osnovno šolo (ustanovili naj bi jih v dveh letih od sprejetja sklepa), več pozornosti pa so posvetili tudi katoliškemu višjemu šolstvu. (Friš 1995, 69) Za poučevanje naj bi se zagotovili kompetentni učitelji, ki naj bi bili plačani [kadar bi bilo treba] iz cerkvenih dohodkov. (*Concilium Plenarium* 1853, dekret št. XIII; Cassidy 1948, 257)

Vsak duhovnik naj bi v župniji organiziral verouk in bil odgovoren za to, da mladino pouči o verskem nauku. (*Concilium Plenarium* 1853, dekret št. XII) Sinoda je poleg tega spodbujala, naj se v vsaki škofiji ustanovi semenišče, kadar pa to finančno ne bi bilo izvedljivo, naj se ustanovi semenišče za vso cerkveno provinco, kjer bi se lahko izobraževali bodoči duhovniki posamezne škofije. (*Concilium Plenarium* 1853, dekret št. XIV) Katoliški škofje so se sestali na treh sinodah v Baltimoru in vzpostavili vsedržavne politike v verskih zadevah v skladu s katoliško doktrino za ZDA. (Fanning 1907) Drugi rezultat te sinode je bila ustanovitev Katoliške univerze Amerike v Washingtonu D. C. Zanimivo je, da so v okviru univerzitetnega naselja zgradili tudi »Nacionalno svetišče«.

Naslednik papeža Leona XIII., papež Pij X. (1903–1914), je prav tako sprejel nekaj pomembnih ukrepov v zvezi z odnosom Cerkve do izseljencev. Spodbujal je ustanavljanje odborov in bratovščin pod vodstvom lokalnih škofov, ki bi pomagali izseljencem, uredil je vprašanje sklepanja zakonskih zvez in vodenja matičnih knjig za izseljence, deželam, iz katerih se je izseljevalo največ prebivalstva, pa je namenil posebna navodila. Osrednjega pomena je bila ustanovitev posebnega urada pri Konzistorialni kongregaciji, ki je imela nalogo skrbeti za priseljence katoliške veroizpovedi. (Friš 1995, 25) Urad se je zavzemal za to, da bi »poiskal in zagotovil vse za izboljšanje razmer migrantov latinskega obreda, kar se nanaša na dobrobit duš. Kar pa zadeva migrante vzhodnih obredov, je treba ohraniti pravice Kongregacije za širjenje vere. Ta kongregacija lahko v okviru svojih pristojnosti ustrezno poskrbi zanje. Posebni urad ima izključno odgovornost za migrante, ki so duhovniki.« (Marchetto 1989, 7; Pij X. 1912, 526) Vatikan je 15. avgusta 1912 izdal posebno listino o izseljevanju katoličanov v tujino in v njej pozval škofe vsega sveta, naj izdelajo natančne podatke o migracijah iz svoje škofije in v svojo škofijo. Dobljene podatke naj bi pregledala Konzistorialna kongregacija in na podlagi izsledkov pripravila navodila za duhovnike. (Friš 1995, 25)

Leta 1858 je Kongregacija za širjenje vere iz Rima (*Sacra Congregatio de Propaganda Fide*) z odobritvijo Pija IX. nadškofiji Baltimore z odlokom podelila »Praerogativa loci«. Ta odlok je nadškofu Baltimora dal prednost pred vsemi drugimi nadškofi Združenih držav (vendar ne kardinali) na koncilijih, zborovanjih in sestankih katerekoli vrste (*in conciliis, coetibus et comitiis quibuscumque*) ne glede na starost drugih nadškofij. (Spalding 1989) Bolj ko so se ZDA širile proti zahodu, več je bilo škofij in nadškofij. Nekatere med njimi so bile starejše, saj so jih ustanovili še v času španske prevlade na tem območju. (Catholic Hierarchy 2022)

Od začetka je iz vrst irskih Američanov izhajala večina škofov. Ti so nadzorovali večino katoliških šol in semenišč v Združenih državah. Leta 1875 je John McCloskey, ki je bil newyorški nadškof, postal prvi ameriški kardinal. (Farley 1918)

3 Katoliško šolstvo v ZDA

Pomembno vlogo pri ohranjanju katoliške vere v ZDA so odigrale katoliške župnijske šole. Zgodovino katoliškega župnijskega šolskega sistema lahko razdelimo na tri faze. V prvem obdobju je večina otrok katoliških staršev obiskovala javne šole. Spričo dejstva, da je javni šolski sistem negativno vplival na stopnjo vernosti katoliških otrok z vidika Katoliške cerkve in na splošno katoliškega prebivalstva, je v letih 1870 do 1910 katoliška hierarhija spodbujala ustanavljanje in delovanje župnijskih šol. Župnijske šole posameznih župnij so bile skoraj vse etnično homogene, tako da so, kolikor je bilo mogoče, otroci iz vrst posamezne etnične skupnosti obiskovali šole v svoji župniji. Med večjimi skupnostmi, kakršni sta bili irska in nemška, so se otroci teh skupnosti šolali skupaj, kar je tudi pozitivno vplivalo na ohranjanje njihove etnične pripadnosti. Tako je pouk potekal v izvornem jeziku priseljencev. To je bilo značilno tudi za manjše etnične skupnosti, med katere spadajo tudi slovenski Američani.

Javne osnovne šole v ZDA so postale središče amerikanizacije in patriotične vzgoje. Osnovna šola je postajala vedno bolj versko nevtralna in neopredeljena. Za katoličane ni bila problem samo protestantska usmeritev javnih osnovnih šol, ampak tudi njihova pospešena laizacija. Leta 1825 je newyorško društvo javnih šol doseglo, da so z državnim denarjem, z izjemo sirotišnic in misijonskih šol, financirali samo šole, ki niso bile povezane z nobeno versko skupnostjo. Vendar pa so na predlog guvernerja New Yorka Williama H. Sewarda z državnim denarjem podprli tudi šole, ki jih je za revne priseljske irske otroke organizirala Katoliška cerkev. Katoličani so sicer pod vodstvom newyorškega škofa Johna Hughesa na javno šolo gledali kot na rdečo kugo in sredstvo za širjenje socializma in ateizma. (Plut-Pregelj 1992, 391–407; McCluskey 1964, 65–77)

Škof Hughes je ustanovil povsem zasebni šolski sistem pod vodstvom Katoliške cerkve (Ravitch 1973, 3–80). V obdobju od srede 19. stoletja sledimo množičnemu priseljevanju katoličanov iz Evrope v ZDA. V štiridesetih in petdesetih letih 19. stoletja je zaradi krompirjeve lakote prišlo v ZDA več kot dva milijona priseljencev iz Irske, kar predstavlja polovico vseh priseljencev iz Irske v letih 1820–1930. (Killeen 2012, 186–194)

Ameriške zvezne države so pripravile zakone, namenjene uporabi šol za spodbujanje skupne ameriške kulture. Pomembno vlogo pri nasprotovanju tem idejam je odigral Frederick X. Katzer, nadškof iz Milwaukeeja v Wisconsinu, avstrijski duhovnik, ki ga je še kot študenta v ZDA pripeljal monsinjor Frančišek Buh. (Klemenčič in Šeruga 2019, 171–176) Zanimivo je, da je bil za nadškofa imenovan kljub nasprotovanju tistega dela katoliške hierarhije pod vodstvom nadškofa Johna Irelanda, ki se je zavzemal za amerikanizacijo Katoliške cerkve. Katzer se je zavzemal za ohranjanje etničnih tradicij ameriških katoličanov, pri čemer ga je podprl tudi papež Leon XIII., ki je obsodil herezijo amerikanizma v posebni encikliki *Testem benevolentiae nostrae* iz leta 1899. (O'Connell 1988, 464–465) V času svojega škofovanja je Katzer podpiral rast katoliških šol in uspešno zagovarjal ukinitvev t. i. Bennettovega zakona iz leta 1890, ki je zahteval pouk v angleščini v vseh šolah v Wisconsinu. Katoliki so na zakon gledali kot na napad na župnijske šole. Katzer je podpiral razvoj etničnih župnij, zlasti nemških in poljskih v Wisconsinu. (Avella 2002, 188–190) Ta pogled je podpiral tudi newyorški nadškof Michael Corrigan, ki ga je skrbelo prilagajanje katolikov protestantski kulturi, na podlagi katerega bi naj katoliki izgubili svojo kulturo, dediščino in religijo. Pri tem je bil Corrigan tudi podpornik etničnih župnij. (O'Connell 2009, 307.328.332–333)

Bennettov zakon je sprejel kongres države Wisconsin leta 1889 in je zahteval uporabo angleščine pri pouku vseh glavnih predmetov v vseh zasebnih in javnih osnovnih in srednjih šolah. Zakonu so nasprotovali zlasti nemški katoliki in luteranci, ki so imeli veliko število župnijskih šol, v katerih je bila nemščina učni jezik. Nasprotovali so mu tudi katoliški Poljaki in nekateri Norvežani. (Hunt 1981, 69–93) Zakon je novi kongres ukinil leta 1891, potem ko so demokrati zmagali v obeh domovih kongresa Wisconsinu. (Klemenčič in Šeruga 2019, 178)

Vsekakor se je s katoliškim šolstvom v ZDA pa tudi s tamkajšnjim slovenskim katoliškim šolstvom v slovenskem prostoru najbolj izčrpno ukvarjala Leopoldina Plut Pregelj (Plut Pregelj 1992, 391–407). Ugotovila je, da izobraževanje ob industrializaciji in razvoju demokratičnega političnega sistema ne more biti več stvar posameznika. Takrat so ameriški pedagogi ugotavljali, »da bi morali izobraževati in vzgajati vse mlade v skupnih šolah na nekih univerzalnih verskih principih krščanstva, kjer poučevanje vere ne bi nasprotovalo nobeni verski skupnosti in bi hkrati bilo v skladu

z značajem ameriške republike» (McCluskey 1967, 6; Plut Pregelj 1992, 391–407). Katoliške sinode v Baltimoru so poudarjale potrebo po ločenih katoliških šolah, saj je državna šola postajala protestantska institucija, kjer so bili katoliški učenci pogosto zaničevani. (McCluskey 1964, 51–64)

Šolska politika Katoliške cerkve je ostala v bistvenih točkah nespremenjena do šestdesetih let dvajsetega stoletja. Od staršev so načelno, če je bilo le mogoče, zahtevali, da pošiljajo svoje otroke v posebne katoliške šole. Katoliška cerkev je spremenila svoje stališče do izobraževanja na drugem vatikanskem cerkvenem zboru, kjer so zahtevali, da se šola modernizira. Katoliška cerkev v ZDA ni bila enotna niti glede šolskega vprašanja niti glede organizacije in delovanja katoliških župnij. Obstajali sta dve smeri. Nadškof John Ireland iz nadškofije St. Paul (Minnesota) je zagovarjal, da se morajo katoliški priseljenci čim prej amerikanizirati. Menil je, da bi morali vsi otroci hoditi v javne šole, ki bi jih vzdrževala država. Javna šola pa naj bi upoštevala in spoštovala otroke ne glede na njihovo veroizpoved ali socialno oziroma etnično poreklo in jim hkrati dala verski pouk, ki pa ga država ne bi financirala. Predlagal je tudi praktični načrt sodelovanja med protestanti in katoličani, ki je znan kot »irski načrt«, ker so ga izvajali na Irskem, ali »Poughkeepsie plan«, ker so ga praktično uresničevali tudi v tem mestecu v ZDA. (O'Connell 1988, 294–295.298.327) Newyorški nadškof Michael Corrigan pa je menil, da mora Katoliška cerkev vzdrževati lastne institucije – od socialnih do izobraževalnih – in z njimi ohranjati katoliško vero. Zanj je bila katoliška šola bolj pomembna kot Cerkev. Zato so bili Corrigan in njegovi somišljeniki ogorčeni nad Irelandovimi stališči o šoli, ki so tudi sicer povzročila veliko hude krvi, v spor pa je posegel tudi papež. (Plut Pregelj 1992, 395; McCluskey 1964, 127–140; Fischer 2008, 78–79)

V celotnem obdobju od 1840 do 1960 se šolska politika Katoliške cerkve ni enotno izvajala.

Načelo »Vsak katoliški otrok v katoliško šolo!« ni bilo nikoli izpeljano stodostotno; tako je leta 1884 imelo lastne šole 37 odstotkov katoliških župnij. Katoliška cerkev si je prizadevala, da bi čim več otrok katoliških staršev obiskovalo župnijske šole, in je pri tem uporabljala različne vrste »moralne prisile«. Proti staršem, ki niso pošiljali svojih otrok v katoliške šole, so nekateri župniki izvajali sankcije, npr. Thomas Scully v Cambridgeportu

v državi Massachusetts, ki je na prižnici oznanjal njihova imena in jim ni delil zakramentov. Na drugi strani pa je župnik John O'Brian v East Cambridgeu, prav tako v državi Massachusetts, upal, da mu ne bo treba zgraditi župnijske šole, saj je menil, da ta ni potrebna in da so državne šole dovolj dobre. Situacijo je umiril italijanski nadškof Francesco Satolli, ki je leta 1892 obiskal ZDA kot papeški delegat na čikaški razstavi ob 400 letnici odkritja Amerike in istega leta prepovedal uvajanje kakršnihkoli sankcij proti staršem, ki so pošiljali otroke v državne šole. Na prvo mesto – pred interesi posameznih etničnih skupin – je postavil izobrazbo otrok, njihovo izobraževanje in amerikanizacijo. (Plut Pregelj 1992, 395; McCluskey 1964, 153–157; Fischer 2008, 80)

Med letoma 1880 in 1900 se je število otrok, vpisanih v katoliške osnovne šole, povečalo s 405.000 na več kot 1.230.000. (Fischer 2008, 79) Število katoliških priseljencev iz Evrope v Ameriko je močno naraščalo, posledično pa tudi število šoloobveznih otrok katoliških staršev. V letu 1800 je bilo v ZDA okoli 500.000 prebivalcev katoliške vere, leta 1880 6.143.222, leta 1920 pa že 17.735.553. Irskim in nemškim priselencem, ki so množično prihajali v prvi polovici devetnajstega stoletja, so se pridružili še izseljenci katoliške vere iz srednje, vzhodne in jugovzhodne Evrope.

Sprva so bili katoliški priseljenci le revni delavci. Zaradi trdega dela pa se je njihov materialni status izboljševal. To je kasneje omogočilo tudi večjo materialno podporo Katoliški cerkvi in njenim institucijam, vključno s šolami. Ob nastajanju katoliškega šolskega sistema je bilo več šol v župnijah v mestnih središčih, kjer so se naseljevali industrijski delavci, kot pa na podeželju. Npr. v Chicagu, ki je imel največji katoliški šolski sistem v ZDA, je bilo med letoma 1890 in 1930 okoli 40 odstotkov vseh otrok v katoliških šolah. V tem obdobju so se pojavljale tendence poddržavljanja katoliškega osnovnega šolstva, proti čemur so se borili katoličani. Ostalo prebivalstvo ZDA je v državni šoli videlo nenadomestljivo sredstvo ameriškega napredka in demokracije. Tako so izvajali pravo gonjo proti zasebnim šolam, vključno s katoliškimi. Želeli so, da bi čim več otrok vključili v državno šolo. Trdili so, da katoliške osnovne šole otrok ne naučijo angleškega jezika in jih ne pripravijo za aktivno življenje v ameriški družbi. V nekaterih ameriških zveznih državah so tako sprejeli zakone, po katerih naj bi učni načrt in jezik katoliških šol kontrolirala država, npr. že omenjeni Bennettov zakon. (Plut Pregelj 1992, 396; Klemenčič in Šeruga 2019, 177; Hunt 1981)

V državi Illinois pa naj bi imel podobno vlogo Edwardov zakon, ki so ga sprejeli leta 1889. Zakon je predvideval, da morajo lokalne šolske oblasti določiti, ali katoliške šole ustrezajo pogojem, določenim v zakonu za obvezno obiskovanje osnovnih šol. Katoličani so močno nasprotovali zakonu in uspelo jim je, da je bil leta 1892 preklican. Edwardov zakon je tudi zahteval, da mora pouk v vseh šolah potekati le v angleščini. Vse do leta 1916 ni bilo nobenih omejitev glede jezika v šolah. Nato je bila raba jezika posamezne etnične skupine v šoli omejena le na jezik kot učni predmet in kot učni jezik za verouk. (Plut Pregelj 1992, 396) Pouk v ameriških katoliških šolah je tako večinoma potekal v angleščini. Po eni strani ni bilo mogoče zagotoviti učiteljic redovnic, ki bi lahko poučevale v različnih jezikih, na drugi strani pa bi naj šola pripravila učence na življenje v Ameriki, kjer je bil splošni občevelni jezik angleščina. V začetku 20. stoletja so bili katoličani izvoljeni v krajevne šolske odbore. Tako so lahko vplivali na šolsko politiko v okrožjih in posameznih državah. Nekateri so želeli doseči davčne olajšave za tiste starše, ki so pošiljali otroke v katoliške šole, a jim ni uspelo. Katoliški izseljenci so se zavzemali za katoliške šole, ki bi bolj spoštovale vrednote Starega sveta, s katerim so želeli ohraniti stik. V katoliški šoli so videli sredstvo za lažjo vključitev svojih otrok v ameriško družbo in hkrati menili, da otrokom zagotavlja potrebno emocionalno in socialno varnost. Marsikje, kjer je prevladovala ena od priseljenjskih skupnosti, so bile katoliške šole sprva dvojezične. S slovenskega etničnega ozemlja so v ZDA npr. prihajale šolske sestre sv. Frančiška Kristusa Kralja iz Maribora, ki so jih zaposlovali v katoliških šolah. (Friš 1992, 373)

Prav vse etnične skupine priseljencev, bodisi velike ali majhne, so se trudile za ohranjanje katoliške vere in etničnih značilnosti, npr. jezika in kulture. Tu so bili dejavni predvsem Poljaki. Primarna naloga katoliških šol je bila ohranjati katoliško vero in amerikanizirati priseljence. Katoliška cerkev je s svojim šolstvom predstavljala najmočnejši akulturacijski element v ameriški družbi v devetnajstem stoletju. Katoliška osnovna šola se je po vsebini in naravnosti, še posebej pri razvijanju patriotizma, močno približala javni šoli in jo pravzaprav posnemala, razlikovala pa se je od državnega po svoji katoliški vzgoji. (Plut Pregelj 1992, 398; Fischer 2008, 78–79)

V opisanih družbenih razmerah so se ustanovljale osnovne šole tudi v slovenskih župnijah po ZDA. Trdimo lahko, da so katoliške šole ustanovili

v vseh večjih slovenskih naselbinah v ZDA, vendar pa ne v vseh slovenskih župnijah. (Plut Pregelj 1992, 398–399)

4 Amerikanizacija Katoliške cerkve v ZDA in sprejemanje katolikov v ameriški družbi

Amerikanizem je ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja predstavljal politične in religiozne nazore, ki so jih imeli nekateri ameriški katoliki in so jih pri Svetem sedežu obravnavali kot herezijo. V devetdesetih letih 19. stoletja so v Evropi nekateri člani katoliške hierarhije zaznali znake modernizma ali klasičnega liberalizma med katoliki, ki jih je papež Pij IX. obsodil že leta 1864 v encikliki *Syllabus errorum*. Kasneje so take tendence opazali tudi med mnenji in poučevanji mnogih članov ameriške katoliške hierarhije, ki so zanikali te obtožbe. Papež Leon XIII. je te ideje ponovno obsodil v pismu kardinalu Jamesu Gibbonsu, iz česar je kasneje nastala enciklika *Testem benevolentiae nostrae*. Papež je obsojal Ameriko, kjer sta bili Cerkev in država ločeni, in pisal o svoji naklonjenosti večjim povezavam med njima po evropskem vzoru. Rezultat tega je bil, da so irski katoliki, ki so kontrolirali Katoliško cerkev v ZDA, izpričali popolno lojalnost papežu in uničevali ostanke liberalnih idej na katoliških univerzah. Šlo je tudi za napad na individualistične poglede v Ameriki. (O'Connell 2009, 368–369)

Kardinal Gibbons in mnogi drugi člani ameriške katoliške hierarhije so zanikali obtožbe. John Ireland, nadškof St. Paula v Minnesoti, je želel prilagoditi socialne in religiozne vrednote ameriške Katoliške cerkve verski svobodi, ločitvi Cerkve in države, sodelovanju z nekatoliki in participaciji laikov pri odločitvah Cerkve. Mnogi njegovi pogledi so bili implicitno obsojeni v omenjeni encikliki papeža Leona XIII. kot herezija in amerikanizem. (O'Connell 2009, 371)

Ameriški katoličani so bili tudi veliko bolj od evropskih udeleženi v zbiranju sredstev za gradnjo in vzdrževanje cerkvenih stavb in duhovnikov, saj jih ni financirala država. Zato so bili ameriški katoliški laiki tudi bolj kot evropski katoličani udeleženi pri upravljanju župnij. (Klemenčič 1995, 138–177)

Irski katoličani so imeli vidno vlogo tudi pri oblikovanju ameriškega delavskega gibanja. Večina katoličanov je bila do prve svetovne vojne nekvalificiranih ali delno kvalificiranih delavcev, Irci pa so svoj močan občutek solidarnosti izkoristili za oblikovanje baze v sindikatih in v lokalni politiki demokratske stranke. Do leta 1910 je bila tretjina vodstva delavskega gibanja v ZDA irskih ameriških katolikov, aktivno pa so bili vključeni tudi nemški ameriški katoličani. (Wald in Calhoun-Brown 2018, 225–248)

Nekatera protipriseljska in nativistična gibanja, kot je »Know Nothing«² (*Know Nothing Party*), so bila tudi protikatoliška. Protikatolištvo so vodili protestantski duhovniki, ki so katoličane označili za neameriške »papiste«, nesposobne svobodne misli brez papeževe odobritve in tako nesposobne za aktivno državljanstvo ZDA. S temi obtožbami so prenehali, potem ko so katoličani dokazali svoje aktivno državljanstvo s služenjem v ameriški državljanski vojni na strani severa.

Običajno so katoličani zagovarjali konservativna stališča do spolnega vedenja ter liberalna stališča do socialnih vprašanj. Sveti sedež je menil, da je amerikanizem herezija, sestavljena iz preveč teološkega liberalizma in pripravljena sprejeti ameriško politiko ločitve Cerkve in države. Vatikanska hierarhija je menila, da zagovarjajo takšno herezijo irski katoliški voditelji v Združenih državah, kot so Isaac Hecker in škofje John Keane, John Ireland in John Lancaster Spalding, pa tudi reviji *Catholic World* in *Ave Maria*. Obtožbe so prišle od nemško-ameriških škofov, ki so bili nezadovoljni zaradi naraščajoče irske prevlade v Cerkvi. (Buff 2008)

---

2 Gibanje oziroma stranka Know-Nothing, ki se je kasneje preimenovala v American Party, je bila ameriško politično gibanje, ki je svoj razcvet doživelo v petdesetih letih 19. stoletja. Gibanje je zrastle iz močnega protipriseljskega ter protikatoliškega nagnjenja, ki se je začelo kazati desetletje prej. Naraščajoče število priseljencev (predvsem Nemcev na srednjevzhodnem delu Združenih držav ter Ircev na vzhodnem delu Združenih držav) naj bi predstavljalo ekonomsko ter varnostno grožnjo protestantskim Američanom, ki so bili rojeni na območju Združenih držav. Tako je leta 1849 v New Yorku nastal skrivni red, imenovan Star-Spangled Banner, ki je imel svoje lože v skoraj vseh večjih ameriških mestih. Gibanje je dobilo ime po tem, da so njegovi člani na vprašanje o nativistični organizaciji odgovorili, da o njej ne vedo nič (*know nothing*). Gibanje si je kot politična entiteta prizadevalo za omejitev priseljevanja, za izključitev priseljencev iz volilnega sistema, da priseljenci v Združenih državah ne bi zasedali javnih služb in bi morali prebivati v Združenih državah 21 let, če bi želeli postati ameriški državljani. Gibanje je doseglo svoj vrh leta 1855, ko je imelo v Kongresu 43 svojih predstavnikov, vendar pa je že naslednje leto prenehalo delovati. (*Encyclopedia Britannica* 2022)

V zvezi s tem je papež izdal encikliko, v kateri je teoretično obsodil amerikanizem. Papež Leon XIII. je v *Longinqua oceani* (1895, »Wide Expanse of the Ocean«) ameriško katoliško cerkveno hierarhijo posvaril, naj ne izvažata svojega edinstvenega sistema ločevanja Cerkve in države. Obžaloval je, da sta v ZDA Cerkev in država ločeni. Zapisal je, da si želi tesnejših odnosov med Katoliško cerkvijo in ameriško državo. Ameriški katoliki so s sovražnostjo gledali na ameriško civilizacijo zlasti po špansko-ameriški vojni leta 1898, ki je končala špansko prevlado nad Kubo; ZDA pa so prevzele Portoriko in Filipine. »Ta čudovita mala vojna«, kot jo je imenoval državni sekretar John Hay, je bila s stališča mnogih ameriških katoličanov triumf anglosaškega protestantizma nad evropsko katoliško nacijo. (Fischer 2008, 80–81) Papež Leon XIII. je v pastoralnem pismu *Testem benevolentiae nostrae* (1899, »Priče naše dobrohotnosti«) kardinala Jamesa Gibbonsa obtožil določenih oblik amerikanizma. Vendar ga ni direktno obsodil, čeprav je tovrstne značilnosti amerikanizma štel za nesprejemljive. Mnogi voditelji poljskega nacionalističnega gibanja v ZDA so bili laiki, ki so verjeli, da močna poljska identiteta poljskih Američanov ne diskvalificira kot dobre Američane. Na ta način so prišli v spor s katoliškimi verskimi voditelji, ki so poudarjali dobre strani prilagajanja v okviru Katoliške cerkve. Široka paleta načinov, na katere so priseljenci ustvarjali verska občestva, je pomenila dejanski triumf katoliškega amerikanizma. (Fischer 2008, 83)

V odgovoru papežu je Gibbons zanikal, da bi ameriški katoličani zagovarjali katero od obojanih stališč. Posledice izjav papeža Leona XIII. so pomenile dejanski konec amerikanističnega gibanja v okviru Katoliške cerkve in omejile dejavnosti ameriških progresivnih katolikov. Irski katoličani so vse bolj izkazovali svojo popolno zvestobo papežu in sledovi liberalne misli na katoliških univerzah so bili zatrti. V bistvu je šlo za kulturni konflikt, saj so bili konservativni Evropejci vznemirjeni predvsem zaradi močnih napadov na Katoliško cerkev v Nemčiji, Franciji in drugih državah ter niso cenili aktivnega individualizma, samozavesti in optimizma ameriške Katoliške cerkve. V resnici so bili irski katoliški laiki globoko vpleteni v ameriško politiko, vendar so se škofje in duhovniki še naprej distancirali od politike. Res pa je, da je bil npr. nadškof John Ireland aktiven tudi na političnem področju. Po političnem prepričanju je bil republikanec in je imel tesne stike s politiki v Minnesoti in v Washingtonu, D. C. Med škofovanjem je bil v zelo dobrih odnosih z vsemi štirimi republikanskimi predsedniki, predvsem s Theodorjem Rooseveltom, ki ga je večkrat gostil v Beli hiši.

Ireland je bil tudi zagovornik protialkoholnega gibanja, kar je pozitivno vplivalo na amerikanizacijo priseljencev – med njimi je sprožil protialkoholno kampanjo. (O'Connell 1988, 395; Gillis 2020, 72–74.53–82; Buff 2008)

5 Odnos Katoliške cerkve v ZDA do suženjstva in po osvoboditvi do diskriminacije afriških Američanov vse do prve svetovne vojne

Katoliška cerkev v ZDA je spoštovala ameriško zakonodajo glede suženjstva. V Marylandu in Louisiani, ki sta dovoljevala suženjstvo, je živel precejšnje število katolikov. Prvi baltimorski in ameriški škof John Carroll je imel dva temnopolta služabnika – enega svobodnega in enega sužnja. Jezuitski red je imel v lasti veliko sužnjev, ki so delali na kmetijah njihovega reda. Potem ko so ugotovili, da njihove posesti prinašajo večji dobiček, če jih oddajo kmetom najemnikom, namesto da bi na njih delali sužnji, so jezuiti leta 1837 začeli razprodajati svoje sužnje. Leta 1839 je papež Gregor XVI. izdal bulo *In supremo apostolatus*, v kateri je obsodil suženjstvo. Bula je imela politične posledice za katoliške skupnosti v suženjskih državah, zlasti v Marylandu. Škof Charlestona John England je kljub zasebnemu nasprotovanju suženjstvu razlagal, da bula *In supremo apostolatus* pomeni le obsodbo trgovanja s sužnji na debelo v nasprotju z lastništvom sužnjev posameznikov. (Curran 2012)

Leta 1852, to je trinajst let pred koncem državljanske vojne, ki je tudi legalno končala suženjstvo v celotnih ZDA, so ameriški škofje sklicali v Baltimoru prvo plenarno sinodo. Na njej so med drugim priporočali molitve za posameznike v suženjstvu. (Curran 2012) Baltimorski nadškof Francis Kenrick, ki je bil rojen na Irskem, je na tej sinodi sicer izpostavil vprašanje sužnjev v Ameriki, vendar pa je ugotovil, da je »takšno stanje zakonito in se ne sme nič poskušati v nasprotju z zakoni« (Kenrick 1842).

Kot je bilo že omenjeno, se je papež v buli sicer zavzel za prenehanje trgovanja s sužnji. Hkrati je obsodil »rasno suženjstvo«. V buli je zapisal: »Z apostolsko oblastjo v Gospodu zveste kristjane opozarjamo in brezpogojno strogo opominjamo, naj si ne upa nihče v prihodnosti neupravičeno obremenjevati, oropati premoženja ali zaslužniti Indijance, afriške Američane ali druga sorodna ljudstva.« (Panzer 1996)

Ameriška Cerkev je še naprej z dejanji, če ne v javnem diskurzu, podpirala sužnjelastniške interese. Nekateri ameriški škofje so bilo *In supremo apostolatus* napačno razlagali, da obsoja samo trgovino s sužnji, in ne suženjstva samega. Že omenjeni škof John England iz Charlestona je napisal več pisem državnemu sekretarju Johnu Forsythu pod predsednikom Van Burenom, v katerih je pojasnil, da papež v buli *In supremo apostolatus* ni obsodil suženjstva, temveč le trgovino s sužnji. (Panzer 1996)

Eden odkritih kritikov suženjstva je bil nadškof John Baptist Purcell iz Cincinnatija v Ohio. V uvodniku *Catholic Telegrapha* je Purcell 3. septembra leta 1863 zapisal, da je greh, če imamo milijone ljudi v fizičnih in duhovnih verigah. 22. aprila istega leta je ta časopis obsodil suženjstvo na ta način, da je zahteval upoštevanje doktrine enotnosti človeškega rodu kot temeljne doktrine krščanstva in da se zato nadaljevanje suženjstva ne more na noben način upravičevati. 9. septembra istega leta pa so v istem časopisu zapisali, da sta znak plemenitosti in podobnost Bogu značilnost vsake duše. To posledično zahteva enakost, enakopravnost in usodno zaznamuje prihodnost človeštva. Zanimivo je, da je nadškof John Baptist Purcell s svojimi stališči izzval kritiko med katoliškimi škofi v ZDA. (Craycraft 2020)

Med državljansko vojno so ameriški škofje še naprej dovolili sužnjelastnikom prejemanje obhajila. Nekateri, kot je bil nekdanji duhovnik Charles Chiniquy, so trdili, da papež Pij IX. podpira konfederacijo in da je ameriška državljanska vojna zarota Vatikana proti Združenim državam Amerike. Katoličani na severu so podpirali severne države v boju zoper konfederacijo. Skoraj 150.000 irskih katoličanov se je borilo na severnjaški strani – mnogi v slavni Irski brigadi. Omeniti velja tudi približno 40.000 nemških katoliških in 5000 poljskih katoliških priseljencev, ki so se prav tako borili na strani severa. Katoličani so odigrali vidno vlogo med častniki severnjaških armad, vključno z več kot petdesetimi generali in pol ducata admiralov. Med vojaki, ki so se borili v vrstah severnjaških armad, je bilo na stotine duhovnikov, ki so služili vojakom, in katoliških redovnic, ki so pomagale kot medicinske sestre in pomožne delavke. Po vojni, oktobra 1866, sta se predsednik ZDA Andrew Johnson in župan Washingtona udeležila zaključne seje plenarnega zbora v Baltimoru ter se poklonila vlogi katoličanov v državljanski vojni in vse večji prisotnosti katoličanov v ZDA. (Summers 2011; O'Connell 1988)

Prebivalstvo juga Združenih držav je bilo večinoma protestantske vere. Posledično je večina afriških sužnjev sprejela vero svojih gospodarjev, ko so sprejeli krščanstvo. Nekateri med njimi so postali katoličani, zlasti v Louisiani, kjer so bili tudi gospodarji deloma katoličani. Francoski *Code Noir*, ki je urejal položaj sužnjev v kolonialni družbi pred ameriško revolucijo, je zagotavljal pravice sužnjev do krsta, verske vzgoje, obhajila in poroke. V katoliški župnijski cerkvi v New Orleansu so svobodni beli Američani molili skupaj s temnopoltimi. Značilne za Louisiano so bile redovne skupnosti, ki so vključevale pretežno temnopolte, vključno z redovnicami Svete družine, katerih red je bil ustanovljen leta 1842. Med številnimi zgodovinsko večinskimi temnopoltimi župnijami naj omeniva cerkev svetega Avgušтина v okrožju Tremé. Katherine Drexel je kasneje v Louisiani v New Orleansu ustanovila univerzo Xavier, ki je bila edina visokošolska institucija v ZDA, namenjena pretežno afriškim Američanom. Leta 2000 je bila Katherine Drexel razglašena za svetnico. (Sharps 1994, 123; Gillis 2020, 71–72)

Določila španskega *Black Coda* za louisiansko kolonijo iz leta 1789 so zahtevala, da naj bodo vsi katoliki krščeni in poučevani v katoliški veri ne glede na raso in status. V oktobru 1790 so sestre karmeličanke iz Baltimora ustanovile kmetijo in samostan v Porto Tobaccu v Marylandu, kjer so ohranile večje število sužnjev, ki so jih poučevale v veri. V južni Maryland so prišle 10. julija 1790 na povabilo nadškofa Johna Carolla in se preselile v Baltimore 13. septembra 1831. Predstavljale so prvo skupino katoliških redovnic na ozemlju prvotnih angleških kolonij. (Sharps 1994, 121–122)

9. julija 1793 so begunci, katoliki iz San Dominga (kasnejši Haiti), prispeli v Baltimore v Marylandu. Versko so jih oskrbovali sulpicijanci, ki so delovali v semenišču svete Marije. Leta 1791 so ustanovili prvo katoliško semenišče v ZDA. Sulpicijanec Louis William DuBourg je začel leta 1794 črnske otroke poučevati verouk. Nato so organizirali svete maše za črnce v sulpicijanski kapeli, ki je bila do leta 1836 v kleti (Chapel Basse). Leta 1824 je duhovnik Charles Nerinckx neuspešno skušal organizirati prvi črnski oddelek loretskih sester v Lorettu v Kentuckyku. (Sharps 1994, 122; Gillis 2020, 32.65)

Leta 1829 je bila posvečena kapela svetega Avgušтина na Isle Brevelle (Louisiana), ki je predstavljala prvo katoliško zgradbo, zgrajeno pod vodstvom nebelcev (dveh kreolskih bratov). Kapela je bila zgrajena leta 1803

(tega leta so Združene države kupile Louisiano) za območje Cane River. Leta 1856 pa je bila priznana župnija Isle Brevelle. 2. julija leta 1829 je bil ustanovljen red sester oblatinj Božje previdnosti, prva skupnost črnskih sester oblatinj v ZDA. Leta 1836 so francosko govoreči begunci s Haitija začeli uporabljati kapelo sester oblatinj v Baltimoru v Marylandu, ki se je leta 1857 razvila v kapelo blaženega Petra Klaverja ter cerkev svetega Frančiška Ksaverja, ki je bila kupljena 10. oktobra 1863 in posvečena 21. februarja 1864. Na ta način je postala prva stalna črnska župnija v ZDA. (Sharps 1994, 122; Fischer 2008, 53)

21. maja 1836 je južnokarolinski škof John England, ko je bil apostolski delegat v republiki Haiti od leta 1833 do 1837, postal prvi ameriški škof, ki je posvetil črnskega duhovnika, Georgea Paddingtona, mulata iz Port-au-Princea na Haitiju, ki je študiral v semenišču Petion-Ville v Veliki Britaniji. (Sharps 1994, 123)

Leta 1842 sta Henriette DeLille (1813–1862) in Juliette Guadin (1808–1897) iz reda svete Družine ustanovili skupnost afroameriških redovnic. (Sharps 1994, 123; Fischer 2008, 52)

1. junija 1854 je bil James Augustine Healy (1830–1900) posvečen za duhovnika v Parizu v Franciji. Bil je prvi črnški katoliški duhovnik irsko-mulatskega porekla v Združenih državah. 15. decembra 1858 je bil njegov brat Alexander Sherwood Healy (1836–1875) posvečen za duhovnika v Rimu. Postal je spovednik škofa Johna H. Williamsa iz Bostona na drugem plenarnem zboru v Baltimoru leta 1866 in na prvem vatikanskem koncilu med letoma 1868 in 1870. 3. septembra 1864 je bil jezuit Patrick Francis Healy (1834–1910) iz iste družine posvečen za duhovnika v Belgiji. (Sharps 1994, 123)

22. oktobra 1866 so na drugi sinodi v Baltimoru razpravljali o katoliški evangelizaciji med črnici in o ustanovitvi ločenih črnških katoliških župnij, pri čemer so odločitev prepustili vsakemu škofu posebej. (Sharps 1994, 123–124) Leta 1866 je baltimorski nadškof Martin J. Spalding sklical drugi plenarni zbor v Baltimoru. Ukvarjal se je tudi z vprašanjem naraščajočih potreb po verski oskrbi za nekdanje sužnje. Prisotni škofje so ostali razdeljeni glede vprašanja ločenih župnij za afroameriške katoličane. Leta 1889 je Daniel Rudd, nekdanji suženj in novinar iz Ohia, organiziral nacionalni

črnski katoliški kongres, prvo vseameriško organizacijo afroameriških katoliških laikov. Kongres se je sestal v Washingtonu, D. C., in razpravljaj o vprašanjih, kot so izobraževanje, usposabljanje za delo in »potreba po družinskih vrlinah«. (Spalding 1969, 337–357)

V drugi polovici 19. stoletja so ustanovili večje število katoliških župnij za afriške Američane (Sharps 1994). Na drugi sinodi v Baltimoru so ustanovili komisijo za katoliške misijone med črnici in Indijanci (Sharps 1994, 124–125).

Leta 1886 je bila ustanovljena prva katoliška bratska podporna organizacija Vitezi sv. Janeza z društvi za črnce. Istega leta je Daniel Rudd (1854–1933), ki je bil rojen v suženjstvu, v Springfieldu v Ohiu začel izdajati prvi afroameriški časopis *American Catholic Tribune*.

Časopis se je sprva imenoval *Ohio State Tribune*. Leta 1887 se je časopis preselil v Cincinnati v Ohio, leta 1894 pa v Detroit v Michiganu. Tega leta je Rudd prenehal izdajati ta časopis. 24. aprila leta 1886 je bil v suženjstvu rojeni Augustus Tolton posvečen za duhovnika v Rimu. Gre za prvega črnkega duhovnika iz ZDA, saj sta bila oba starša črnka sužnja. (Sharps 1994, 125; Kantowicz 2006, 24)

Leta 1888 je papež Leon XIII. izdal encikliko zoper suženjstvo in pozval katoliške misijonarje v Afriki, naj spodbudijo katoliško antisuženjsko gibanje v Afriki. Avgusta 1888 so misijonarji iz Mill Hilla ustanovili semenišče sv. Jožefa v Baltimoru, ki so ga leta 1930 preselili v Washington, da bi vzgojili misijonarje, ki bi služili črnski skupnosti. Leta 1889 so ustanovili Epiphany Apostolic College v Walbrooku v Marylandu, ki se je leta 1925 preselil v Newburg v New Yorku kot pripravljalni kolidž za univerzo. Tudi leta 1889 so misijonarji iz Mill Hilla začeli izdajati časopis *The Colored Harvest* (ki so ga leta 1960 preimenovali v *The Josephite Harvest*). Od 1. do 4. januarja 1889 je bil v Washingtonu, D. C., prvi katoliški kongres afroameriških laikov. Njegovi organizatorji so istega leta pomagali tudi pri organizaciji prvega večinsko belega katoliškega kongresa. Črnski katoliški kongresi so bili v različnih krajih ZDA skoraj vsako leto. (Sharps 1994)

Leta 1891 je že omenjena Katharine Drexel iz Filadelfije (Pensilvanija) ustanovila red sester Najsvetejšega zakramenta za Indijance in črnce.

Drexlova je leta 1915 v New Orleansu ustanovila univerzo Xavier, prvo rimskokatoliško univerzo za afriške Američane v ZDA. (Sharps 1994, 125–126; Gillis 2020, 71)

19. decembra 1891 je bil Charles Randolph Uncles (1859–1933) posvečen za duhovnika v Baltimoru. Bil je prvi afriški Američan, ki je študiral v ZDA in bil posvečen v duhovnika v ZDA (postal je misijonar reda iz Mill Hilla ter leta 1893 ustanovitelj reda ameriških jožefincev). (Sharps 1994, 126)

8. junija 1910 je bil v St. Paulu v Minnesoti posvečen Stephen Louis Theobald (1874–1932), prvi afriški Američan, ki je bil posvečen znotraj Združenih držav kot škofijski duhovnik. Leta 1913 je bila ustanovljena katoliška družba za Afroameričane v Memphisu v Tennesseeju – vitezi Svetega Jezusovega imena. (Sharps 1994, 127; Gillis 2020, 71)

V Katoliški cerkvi v ZDA niso imeli enotnega stališča do suženjstva v ZDA niti do prve svetovne vojne. Katoliška cerkev ni uveljavila enotnih stališč do rasne diskriminacije nasploh. Skupaj s katoliško hierarhijo si je prizadevala za vključitev afriških Američanov v Cerkev. Že v tem obdobju so začeli vključevati afriške Američane med duhovnike. Obstajali so tudi poskusi šolstva, ki bi vključevali afriške Američane, oz. ekskluzivne šole za afriške Američane.

6 Odnos Katoliške cerkve v ZDA do ameriških staroselcev

Indijanci so sprejemali katoliško vero na področju današnjih Združenih držav že nekaj stoletij pred ustanovitvijo prve katoliške škofije Baltimore leta 1789. Misijonarji so namreč oznanjali evangelij Indijancem na področjih, kjer so danes zvezne države Južna Karolina, Florida in Nova Mehika, že od leta 1539. (Slama 2021)

Že od leta 1769 so se z Indijanci v Kaliforniji srečevali katoliški misijonarji. Do začetka 19. stoletja so frančiškani in drugi redovniki v Kaliforniji svoje misijone izvajali pod špansko oblastjo. (Smyth 1899) Junípero Serra je v Kaliforniji ustanovil vrsto misijonov, ki so postali pomembne gospodarske, politične in verske institucije. (Hackel 2013). Ti misijoni so se ukvarjali tudi s poljedelstvom in govedorejo. Tako so, podobno kot Baraga in njegovi

nasledniki in sodelavci nekoliko kasneje v Michiganu, spodbujali in omogočili nov način življenja in stalno naselitev indijanskih plemen Kalifornije. (Marković 2017, 147–166) Kopenske poti so bile vzpostavljene iz Nove Mehike, kar je omogočilo kolonizacijo in ustanovitev današnjega San Diega z mnogimi misijoni, začeni z misijonom San Diego de Alcalá (1760), nato so ustanovili tudi San Carlos Borromeo de Carmelo v Carmel-by-the-Sea v Kaliforniji (1770), San Francisco (misijon Dolores) v San Franciscu (1776), misijon San Luis Obispo v San Luis Obispu (1772), misijon Santa Clara v Santa Clari (1777), Senora Reina de Los Angeles Asistencia v Los Angelesu (1784), Santa Barbara pri Santa Barbari (1786), San Juan Bautista v kraju San Juan Bautista (1797). (Fischer 2008, 21)

Med Indijanci je deloval tudi že omenjeni slovenski misijonar Irenej Friderik Baraga, ki je v letih 1831 in 1868 pripomogel k dolgotrajnejši ohranitvi plemen Otava in Očipve na območjih današnjih zveznih držav Minnesota, Wisconsin in Michigan. Baragovo delovanje za fizično in duhovno ohranjanje Indijancev in njihovega načina življenja se je izkazalo za pomembno predvsem v obdobju sistematičnega izseljevanja indijanskih plemen na območja zahodno od Misisipija, ki je postalo najbolj množično v času obeh predsedniških mandatov Andrewa Jacksona. Leta 1830 je bil namreč sprejet *Indian Removal Act of 1830 (Zakon o izselitvi Indijancev iz leta 1830)*, ki mu katoliška hierarhija ni bila naklonjena. Po tem zakonu so do leta 1835 izselili z rodovitnih območij južnih držav v sušne prerije Oklahome okoli 100.000 severnoameriških Indijancev. (Klemenčič, Maver 2017, 85; Marković 2019, 70–75) Friderik Baraga si je pet let prizadeval za to, da bi njegov misijon L'Anse ostal še naprej na isti lokaciji, in tako se je odločil za nakup tega zemljišča. (Seelye 2017, 16) Rezervat ostaja na tem področju vse do današnjih dni. Baraga je navdušil številne slovenske duhovnike in študente teologije, da so šli po njegovi poti in postali misijonarji med severnoameriški Indijanci. (Marković 2019, 131; Šmitek 1986, 129)

Eden takih misijonarjev je bil Oton Skola, ki je 3. novembra 1853 prišel do reke Oconto (pri Green Bayu) ter deloval med plemenom Menomine. Skola se je sprva z njimi pogovarjal v očipvejskem jeziku, saj je bil podoben njihovemu jeziku. Nujne in uporabne besede je tako iz očipvejščine prenesel Menominom, in ti jih še danes uporabljajo. Oton Skola je za to pleme dal zgraditi majhno cerkev, v kateri so peli indijanske in cerkvene pesmi ter

obhajali bogoslužje. Med 27. novembrom 1853 in 30. aprilom 1854 je Skola krstil 132 Indijancev tega plemena. (Vidmar in Štavbar 2020, 39.41.43–44) Prihod slovenskega misijonarja Jožefa Frančiška Buha ter njegovih učencev povezuje misijonarsko obdobje zgodovine Slovencev v ZDA s kasnejšim množičnim priseljevanjem Slovencev v ZDA pa tudi z ustvarjanjem slovenskih naselbin. (Klemenčič in Šeruga 2019, 167; Klemenčič in Maver 2017; Klemenčič 2017, 687–704)

Poleg Barage in njegovih učencev bi lahko našli še veliko primerov katoliških misijonarjev med ameriškimi Indijanci. Tako so npr. iz škofije v St. Louisu v Misuriju poslali proti zahodu jezuita Pierra Jeana de Smeta. Tega so Indijanci zahodno od Misisipija z veseljem sprejeli. Tako je de Smet ustanovil celo vrsto misijonov, v katerih so delovali številni duhovniki in redovnice. Tako kot Baraga je tudi on posredoval v sporih med indijanskimi plemeni. Leta 1851 je nagovoril 10.000 Indijancev iz desetih plemen na zborovanju v Horse Creek Valleyju v bližini Fort Laramieja v današnjem Wyomingu. S tem se je zavzemal za mir. Sodeloval je tudi pri mirovnem poskusu s poglavarjem plemena Sjuksov Sedečim Bikom. Pri tem je prišlo do mirovnega sporazuma, ki so ga kasneje ZDA prekršile, saj so na področju odkrili ogromne zaloge zlata. Tako je prišlo že po njegovi smrti do znamenitega spopada v Black Hillsu, v katerem so ubili generala Georgea Armstronga Custerja. Duhovnik de Smet je umrl 23. maja 1873. Prepotoval je več kot 20.000 kilometrov, da bi duhovno oskrboval ameriške Indijance. Tik pred smrtjo je v razgovoru z oregonskim nadškofom Blanchetom opozoril na zaskrbljujočo politiko ameriške vlade do katoliških misijonov. Nadškof Blanchet je odposlal duhovnika Jeana Baptista Abrahama Brouileta v Baltimore, da bi o tem problemu odnosa ameriške vlade razpravljal z baltimorskim nadškofom Jamesom Rooseveltom Bayleyjem. Nadškof ga je nato poslal v Washington, D. C., kjer je predsednik Ulysses S. Grant izvajal novo politiko miru za Indijance, na podlagi katere naj bi vse indijanske misijone nadzorovale protestantske skupine. (Bunson 2009)

V odgovor na to so ameriški škofje ustanovili Biro za katoliške indijanske misijone, ki je imel prvi sestanek 17. marca 1873. Namen sestanka je bil obraniti katoliške pravice do duhovne oskrbe ameriških katoliških Indijancev in varnosti katoliških misijonov. Katoliški voditelji so spregovorili v obrambo katoliških misij v senatu Združenih držav in do leta 1882

je bila Grantova »politika miru« premagana. Prominentni katoliki so bili nato udeleženi v delu zveznega biroja indijanskih misij, vključno s pranečakom Napoleona Bonaparta Charlesom Josephom Bonapartom ter kardinalom Jamesom Gibbonsom iz Baltimora. (Bunson 2009)

V 19. in 20. stoletju je zvezna vlada skušala podrediti Indijance ter jih naseliti v zahodnem delu Združenih držav. Pri tem je sodelovala tudi Katoliška cerkev, saj je hotela, da bi bila na ameriških tleh povsod dobro uveljavljena. Tako so mnogi katoliški škofje in duhovniki sodelovali z vladnimi uslužbenci ter tudi s protestanti pri prisilni asimilaciji Indijancev. (Cossen 2019)

O tem, da Katoliška cerkev ostaja blizu Indijancem, priča tudi kanonizacija prve indijanske svetnice Kateri Tekakwithe. Kateri Tekakwitha oz. »lilija Mohavkov« je bila rojena leta 1656 v mohavški vasi Ossernenon (današnja država New York) očetu Irokezu ter krščanski materi iz plemena Algonquin. V krščanstvo se je spreobrnila leta 1676 po zaslugi jezuita Jamesa de Lambervilleja ter tako dobila ime Kateri:

Kot najstnica je navezala stik z misijonarji in se kljub nasprotovanju svojega klana ter predhodno dogovorjene poroke odločila, da postane katoličanka. Potem ko je bila pri starosti dvajsetih let krščena, je odšla živeti v katoliško indijansko naselbino na področju današnje Kanade. Tam je delala z bolnimi, naredila obljubo devištva ter pričela z vajami samoodpovedi, kar je v zimskem času vključevalo večurne molitve na prostem ter na kolenih. (Otterman 2012)

Kateri Tekakwithe je živela zgledno krščansko življenje in leta 1680 po krajši bolezni umrla. Leta 1980 je bila razglašena za blaženo, leta 2012 pa za svetnico. (Fischer 2008, 12) Časopis *The New York Times* je o postopku njene kanonizacije zapisal:

Leta 1880 so se katoličani s peticijo obrnili na Sveti sedež, da bi Kateri razglasil za svetnico. Sto let kasneje je Sveti sedež potrdil prvi čudež, ki se je zgodil na njeno priprošnjo. Prejšnje leto je Sveti sedež priznal njeno pomoč pri ozdravitvi ameriškoindijanskega dečka iz države Washington, ki je trpel zaradi infekcije, povezane z mesno jedjo. To je bil drugi čudež, ki je bil potreben za njeno kanonizacijo. (Otterman 2012)

Reference

- Abramson, Harold J.** 1973. *Ethnic Diversity in Catholic America*. New York: John Wiley & Sons.
- Avella, Steven M.** 2002. *In the Richness of the Earth: A History of the Archdiocese of Milwaukee, 1843–1958*. Milwaukee, Wisconsin: Marquette University Press.
- Birzer, Bradley J.** 2010. *American Cicero: The Life of Charles Carroll*. Wilmington, Delaware: Intercollegiate Studies Institute.
- Buff, Rachel, ur.** 2008. *Immigrant Rights in the Shadows of Citizenship*. New York: New York University Press.
- Bugan, Michael.** 2002. *The Louisiana Purchase*. Minneapolis, Minnesota: Compass Point Books.
- Bunson, Margaret.** 2009. The Church and the Native Americans, Catholic Answers. Catholic Answers. 1. 4. <https://www.catholic.com/magazine/print-edition/the-church-and-the-native-americans> (pridobljeno 17. 8. 2022).
- Cassidy, Francis P.** 1948. Catholic Education in the Third Plenary Council of Baltimore (I). *The Catholic Historical Review* 34: 257–305.
- Catholic Hierarchy.** 2022. <http://www.catholic-hierarchy.org/diocese/dbalt.html> (pridobljeno 5. 11. 2022).
- Concilium Plenarium totius Americae Septentrionalis Foederatae, Baltimori habitum anno 1852.** 1853. Baltimore: J. Murphy.
- Cossen, William S.** 2019. The Catholic Church's shameful history of Native American abuses. *The Washington Post*. 20. 1. <https://www.washingtonpost.com/outlook/2019/01/20/catholic-churchs-shameful-history-native-american-abuses/> (pridobljeno 16. 8. 2022).
- Craycraft, Kenneth.** 2020. A Closer Look: The Purcell Brothers, abolition and the Catholic Telegraph. *The Catholic Telegraph*. 12. 11. <https://www.thecatholic-telegraph.com/purcell-brothers-abolition-and-the-catholic-telegraph/70302> (pridobljeno 18. 4. 2022).
- Curran, Robert Emmett.** 2012. *Shaping American Catholicism: Maryland and New York, 1805–1915*. Washington D.C.: The Catholic University of America Press.
- Dolan, Jay.** 1985. *The American Catholic Experience*. Doubleday & Company: Golden City, New York.
- Durkin, Joseph.** 1963. *William Matthews: Priest and Citizen*. New York: Benziger Brothers.
- Fanning, William.** 1907. Plenary Councils of Baltimore. V: *Catholic Encyclopedia*. Zv. 2. New York: Robert Appleton Company.
- Farley, John.** 1918. *The Life of John, Cardinal McCloskey, First Prince of the Church in America, 1810–1885*. New York: Longmans, Green Co.
- Fischer, James T.** 2008. *Communion of Immigrants: A History of Catholics in America*. New York: Oxford University Press.
- Franchot, John.** 1994. *Roads to Rome: The Antebellum Protestant Encounter with Catholicism*. Berkeley: Los Angeles/London: University of California Press.
- Friš, Darko.** 1992. Delovanje šolskih sester kongregacije sv. Frančiška Asiškega – Kristusa kralja v ZDA med letoma 1909 in 1915. *Dve domovini* 2–3: 371–389.
- . 1995. *Ameriški Slovenci in katoliška Cerkev 1871–1924*. Celovec; Ljubljana; Dunaj: Mohorjeva založba.
- Furlan, William P.** 1952. *In Charity Unfeigned: The Life of Father Francis Xavier Pierz*. St. Cloud, Minnesota: St. Anthony Guild Press.
- Gillis, Chester.** 2020. *Roman Catholicism in America*. New York: Columbia University Press.
- Guilday, Peter.** 1921. The Sacred Congregation de Propaganda Fide (1622–1922). *The Catholic Historical Review* 6/4: 478–494.
- Hackel, Steven W.** 2013. *Junipero Serra: California's Founding Father*. New York: Hill and Wang.

- Herle, Dominik Janez.** 2020. *Pregled zgodovine slovenske skupnosti v Calumetu, Michigan.* Ljubljana: Združenje slovenska izseljenska matica.
- Hunt, Thomas C.** 1981. The Bennett Law of 1890: Focus of Conflict between Church and State. *Journal of Church and State* 23/1: 69–93.
- Kantowicz, Edward R.** 2006. *The Archdiocese of Chicago A Journey of Faith.* Singapore: Booklink.
- Kenrick, Francis.** 1842. *Theologica Moralis.* Philadelphia: Apud Eugenium Cummiskey.
- Killeen, Richard.** 2012. *A Brief History of Ireland Land People History.* Philadelphia, London: Robinson Running Press.
- Klemenčič, Matjaž, in Aleš Maver.** 2017. *Izbrana poglavja iz zgodovine selitev od začetkov do danes.* Mednarodna knjižna zbirka Zora. Maribor: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru.
- Klemenčič, Matjaž, in Tadej Šeruga.** 2019. *Pregled zgodovine slovenske skupnosti v Elyju, Minnesota.* Mednarodna knjižna zbirka Zora. Maribor: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru.
- Klemenčič, Matjaž.** 1995. *Slovenes of Cleveland: the Creation of a New Nation and a New World Community Slovenia and the Slovenes of Cleveland, Ohio.* Novo mesto: Dolenjska založba/Ljubljana: Scientific Institute of the Faculty of Arts.
- . 2017. Jožef Frančišek Buh – misijonar, župnik in organizator med slovenskimi priseljenci v Minnesoti. *Bogoslovni vestnik* 77/3–4: 687–704.
- Encyclopedia Britannica.** 2022. Know-Nothing Party. <https://www.britannica.com/topic/Know-Nothing-party> (pridobljeno 22. 5. 2022).
- Leon XIII.** 1895. *Codicis iuris canonici fontes cura Emi Petri Card. Gasparri editi, Volumen III., Romani Pontifaces, Leo XIII., ep. Longiqua oceani, 6. ian. 1895.* Rim: Sveti sedež.
- Marchetto, Ezio.** 1989. The Catholic Church and the Phenomenon of Migration: An Overview. V: *CMS Occasional Papers.* New York: Center for Migration Studies.
- Marković, Irena.** 2017. *Irenej Friderik Baraga: misijonar in škof med Otavci in Očipvejci.* Celovec: Mohorjeva založba.
- McCluskey, Neil Gerard.** 1964. *Catholic Education in America: A Documentary History.* New York: Teachers College.
- Meng, John J.** 1946. Cahenslyism: The First Stage, 1883–1891. *The Catholic Historical Review* 31/4: 389–413.
- Middleton, Richard.** 2003. *Colonial America.* Oxford: Blackwell Publishing.
- O'Connell, Marvin R.** 1988. *John Ireland and the American Catholic Church.* St. Paul: Minnesota Historical Society Press.
- . 2009. *Pilgrims to the Northland: The Archdiocese of St. Paul 1840–1962.* Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press.
- Otterman, Sharon.** 2012. Complex Emotions Over First American Indian Saint. *The New York Times.* 24. 7. <https://www.nytimes.com/2012/07/25/nyregion/complex-emotions-as-kateritekakwitha-is-named-a-saint.html> (pridobljeno 17. 8. 2022).
- Panzer, Joel S.** 1996. *The Popes and Slavery.* Staten Island, New York: Alba House.
- Pij X.** 1912. *Motu proprio. De catholicorum in exteris regionibus emigratione, Cum omnes catholicos.* 15. 8. *AAS* 4: 526–527.
- Plut Pregelj, Leopoldina.** 1992. Katoliški šolski sistem v Združenih državah Amerike in ustanavljanje osnovnih šol pri slovenskih župnijah (1895–1941). *Dve domovini: razprave o izseljenstvu* 2–3: 391–407.
- Ravitch, Diane.** 1973. *The Great School Wars: New York City, 1805–1973.* New York: Basic Books.
- Reeves, Jesse S.** 1905. The Treaty of Guadalupe-Hidalgo. *The American Historical Review* 10/2: 309–324.
- Seelye Jr., James E.** 2017. *Slovenes in Michigan.* East Lansing, Michigan: Michigan State University Press.

- Sharps, Ronald L.** 1994. Black Catholics in the United States: A Historical Chronology. *US Catholic Historian* 12/1: 119–141.
- Shea, John Gilmary.** 1888. *The Life and Times of the most Rev. John Carroll, Bishop and the First Archbishop of Baltimore*. Zv. 2. *History of the Catholic Church in the United States*. New York: John G. Shea.
- Slama, Joe.** 2021. »We were the first ones«: the faith of Native American Catholics. *The Pillar*. 4. 10. <https://www.pillaratholic.com/p/we-were-the-first-ones-the-faith> (pridobljeno 16. 8. 2022).
- Smyth, Eugene Leslie.** 1899. *The Missions of California*. Chicago: Alexander Belford & Co.
- Spalding, David.** 1969. The Negro Catholic Congresses, 1889–1894. *The Catholic Historical Review* 55/3: 337–357.
- Spalding, Thomas W.** 1989. *The Premier See: A History of the Archdiocese of Baltimore, 1789–1989*. Charles Village, Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Summers, Mark.** 2011. Onward catholic soldiers: The Catholic Church During the American Civil War. *Religion and Liberty* 21/4. <https://www.acton.org/onward-catholicsoldiers-catholic-church-during-american-civil-war> (pridobljeno 14. 4. 2022).
- Šmitek, Zmago.** 1986. *Klic daljnih svetov*. Ljubljana: Založba Borec.
- Taylor, Alan.** 2001. *American Colonies*. New York: Viking.
- Vecoli, Rudolph.** 1966. Prelates and Peasants, Italian Immigrants and the Catholic Church. *Journal of Social History* 2/3: 279.
- Vidmar, John P., in Simona Štavbar.** 2020. *They Followed Him to America: Slovenian Missionaries to the Upper Midwest*. Lemont, Illinois: St. Mary's Retreat House.
- Wald, Kenneth D., in Allison Calhoun-Brown.** 2018. *Religion and Politics in the United States*. Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield.

Znanstvena knjižnica 64

Matjaž Ambrožič (ur.)

Janez Evangelist Krek – sto let pozneje (1917–2017)

Kaj ima Krek danes povedati svojim rojakom, ki so z dosego lastne države vzeli usodo povsem v svoje roke in si lahko svoj danes in jutri oblikujejo sami, čeprav v povezanosti z drugimi evropskimi narodi, pa vendarle brez potrebe, da bi odgovorne za neuspehe iskali drugod? Odgovore na tako zastavljena vprašanja je skušala najti skupna dobrih poznavalcev Krekove misli in njegovega življenja, časa, v katerem je Krek deloval, in družbe, ki jo je sooblikoval, a tudi oblikovalcev sedanjega trenutka slovenske zgodovine.

Ljubljana: TEOF, 2018.

ISBN 9789616844611, 15 €

Knjigo lahko naročite na naslovu:

TEOF-ZALOŽBA, Poljanska 4, 1000 Ljubljana;

e-naslov: zalozba@teof.uni-lj.si